

Herpetofauna van de vallei van de Zwarte Beek en omliggende heidegebieden te Koersel, Hechtel en Helchteren (provincie Limburg, België).

Spreiding en biotoopkeuze van de amfibieën en reptielen

De Alpenwatersalamander

Als legplaatsen gebruikt de Alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*) in de vallei van de Zwarte beek zowel de recent aangelegde poelen en vijvertjes als de veel oudere greppels tussen de hooilanden. In de paartijd is deze soort aangetroffen in de poelen 1, 2, 4, 7 en 8. In de poelen 1, 2, en 4 is zij zeer talrijk aanwezig. In de zomer van 1978 waren ook larven van de Alpenwatersalamander gevonden in enkele toen pas kort geleden gegraven poeltjes die gelegen zijn ten oosten van de tankweg van Spiekelspade in de vallei van de zijbeek van de Zwarte beek. Hoewel uiterlijk nog geschikt voor de Alpenwatersalamander bleken deze poelen door deze soort verlaten. Ze waren intussen wel bevolkt geraakt door grote aantallen Hondsvijjes (*umbra pygmaea*) (zie de nota over deze uitgezette soort onderaan dit hoofdstuk).

Alpenwatersalamander

Op vier verschillende plaatsen in de middenloop van de vallei zijn in de paartijd 's nachts Alpenwatersalamanders actief aangetroffen in met water gevulde en goed met Mannagras begroeide greppels in open hooilanden of langspaden. Drie keer ging het om greppels waarin slechts ongeveer 10cm water stond, maar die het ganse jaar door gevuld blijven. Het water in deze greppels is vaak ijzerhoudend. In het vierde geval ging het om iets diepere afgedamde afwateringssloten. Op deze plaats, die het gemakkelijkst te bemonsteren was, zijn 's zomers grote larven van de Alpenwatersalamander gevonden. In één van de ondiepe greppels met Mannagras werd ook een mannetje Kleine Watersalamander (*Triturus vulgaris*) aangetroffen. De talrijkheid van de Alpenwatersalamander in de vallei van de Zwarte beek wordt extra onderstreept door een viertal waarnemingen van 's nachts trekkende exemplaren. Tot hun vernietiging omstreeks 1975 kwamen Alpenwatersalamanders voor in het Sint-Mattiashoevenvennen in de dennenbossen van de Koerselse Heide (meded. A. Geuens).

Tijdens beheerswerkzaamheden zijn in november 1982 en in februari 1983 door E. Geysens drie zeldzame gegevens verzameld betreffende de winterbiotopen van de Alpenwatersalamander. Twee keer werd een exemplaar uit de modder onder in een gracht opgescheept, een derde exemplaar werd gevonden onder een hooiberg.

De hier vastgestelde ecologische plasticiteit van de Alpenwatersalamander komt overeen met hetgeen voor de Hoge Kempen en aangrenzende zones in het algemeen was gevonden (BURNY, 1984 a), en het sluit geheel aan bij de indrukwekkende lijst van legbiotopen van deze soort die in de Belgische en Westeuropese literatuur te vinden is (zie de syntheses van PARENT, 1984). De aanwezigheid van *Triturus alpestris* in de paartijd in greppels met Mannagras komt overeen met de waarnemingen van STRIJ-BOSCH (1979). Stijbosch vond een voorkeur van *Triturus alpestris* en de Kleine watersalamander (*Triturus vulgaris*) voor vegetaties van de Riet-

klasse, en binnen de Phragmitetea voor de Egelskop-Vlotgrasassociatie (het Sparganio-Glyceritum fluitantis), waar het hier inderdaad om gaat.

Vinpootsalamander

De Vinpootsalamander (*Triturus helvericus*) is in 1985 gevonden in de poelen 1, 2, 4 en 7. In 1982 was de soort reeds gevonden in de poelen 1, 2, 4. De Vinpootsalamander is goed vertegenwoordigd in de poelen 1 en 2 maar is pas na intens zoeken in zeer kleine aantallen (resp. 1 wijfje en een koppeltje) gevonden in de poelen 4 en 7. In poel 2 zaten de Vinpootsalamanders enkel in de beschaduwde poeldelen. Vinpootsalamanders zijn enkele jaren geleden door A. Geuens ook gevonden in de kleine poelen nabij de tankweg van Spiekelspade. Het belangrijk zijn ook zijn waarnemingen uit de vennen Sint-Matthiashoeven en uit mangaten in het vennengebied Achter de Witte Bergen.

Vinpootsalamander

Het uit deze gegevens ontstane verspreidingsbeeld, waarin deze soort naar voor komt als een plateaulement dat vanaf de middenloop van de beekvalleien zeldzaam wordt, komt overeen met hetgeen eerder reeds voor het gehele Kempisch Plateau impliciet beschreven was, maar zonder dat de ware aard van dit verspreidingsbeeld achterhaald was (BURNY, 1984a). Het bevestigt een algemene tendens door het gehele areaal van de soort waarbij, afgezien van directe ecologische factoren als bodemtype en waterkwaliteit, de Vinpootsalamander steeds de voorkeur geeft aan de hogeliggende gebiedsdelen. Dit was reeds gekend voor verschillende duidelijke heuvelachtige struken en voor een aantal bergmassieven. Het blijkt ook op te gaan voor gans Laag- en Midden-België (BURNY, in druk).

De Kleine watersalamander

De Kleine watersalamander (*Triturus vulgaris*) is slechts gevonden in de poelen 1, 2 en 8 en in een permanent natte perceelsscheidsgreppel in Overslag. Nergens is de soort talrijk vertegenwoordigd en in poel 2 bijvoorbeeld is ze het minst talrijk van de drie *Triturus*-soorten. De relatieve zeldzaamheid van deze soort op en rondom de Hoge Kempen wordt hier andermaal bevestigd. Een vergelijkbare situatie doet zich voor in en rond de Ardennen. In het licht van de beschrijvingen van de voortplantingsbiotoop van de Kleine Watersalamander in onze streken zoals ze te vinden zijn bij PARENT (1979), DE FONSECA (1980), GERATS (in SPARREBOOM, 1981) is de voorkeur van de soort voor de grote, open, in een weiland gelegen poel 1 goed te begrijpen.

De gewone pad

De gewone pad (*Bufo bufo*) komt zeer talrijk voor in de middenloop van de vallei van de Zwarte beek, maar is daarentegen een zeldzame verschijning in de bovenloop ervan en in de heiden op het Kempisch Plateau. In april en mei 1985 werden legfels, leggende dieren of larven aangetroffen in de poelen 1, 2, 3, 4, 7 en 9; in een klein aantal brede en 15cm diepe, deels met Mannagrass begroeide greppels nabij poel 7; verder stroomafwaarts in de vijvers van de Stalse Molen. Op 21 mei werden op een plaats met zwakke stroming in de vallei van de Zwarte beek ter hoogte van de Overslag een vijftigtal larven van deze soort aangetroffen. Plaatselijk is de soort zeer talrijk. Zo bv. werden in poel 7 op 4 april 1985 duizenden leggende koppels Gewone Pad geteld. Het liefst bevestigen deze dieren hun eisnoerer rond in het water liggende dode takken of planten-

stengels. In poel 3 werd buiten de Gewone pad geen enkele andere amfibiesoort gevonden.

Na de legtijd in de eerste helft van april trekken bijna alle Gewone Padden opnieuw het land op. Ze leven erg teruggetrokken en het aantal in de maanden mei, juni en juli op het land waargenomen dieren is zeer beperkt in vergelijking met hetgeen op de topdagen van de legperiode (begin april) in de poelen te vinden is. In deze maanden zijn ze ter hoogte van de middenloop van de vallei 's nachts gevonden in zeer ondiepe, modderige slenkjes met een ijle Zeggenbegroeiing (*Carex nigra*, *Carex rostrata*, *Carex curta*); in Elzenbroeken; in diepe en goed met Mannagrass begroeide ontwateringssloten waar ongeveer 10cm water in staat; op padranden; in een Eikenprieeltje (*Quercus robur*) met ondergroei van Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*); in een droge Brandnetelruigte (*Urtica dioica*); midden in jaarlijks gemaaide hooilanden. Een opvallende vaststelling is het regelmatig verblijf te water van kleine groepjes (tot acht) volwassen Gewone Padden in de loop van mei, juni en tot diep in juli. Er zijn er overdag gezien in de zwaarbeschaduwde Zwarte beek zelf, 's nachts in poel 4 en in poel 7. Het lijkt aannemelijk dat een groot deel van de Gewone Padden die zich in de middenloop van de vallei voortplanten zich tijdens de landfase niet in de vallei zelf ophouden maar wel in het beekgeleidend bos en in de uitgestrekte dennenaanplantingen ten noorden en ten zuiden van de beekvallei. Daar zijn 's nachts in einde mei en begin juni 1985 tijdens grote regenbuien de Gewone Padden soms zeer talrijk waargenomen. Vooral een 200m brede strook Eiken- en Grove Dennenbos (*Pinus sylvestris*) in het militair domein net ten noorden van de Zwarte beek zelf lijkt door grote hoeveelheden Gewone Padden als zomerbiotoop te worden gebruikt. Er zijn in dergelijke omstandigheden ook dieren aangetroffen in de dennenaanplantingen van Koerselse Heide, en E. Geysens heeft in eind maart 1984 noordwaartse trek waargenomen van Gewone Padden uit de dennenbossen langs de zuidrand van de vallei ter hoogte van het Hemelrijk. Dat niet alle padden in deze bossen gaan overwinteren blijkt uit het uitgraven van een individu van deze soort bij het ruimen van de daar nog ondiepe Oude Beek in de Overslag op 8 maart 1984.

In het bovenstrooms gedeelte van de vallei en in de heiden op het Kempisch Plateau zijn slechts op twee plaatsen enkele Gewone Padden aangetroffen; in de veenvijver van Spiekelspade is een volwassen dood exemplaar aangetroffen op 8 april 1985 en zijn 's nachts twee volwassen dieren in het water gevonden op 23 juli 1985. Zoals gewoonlijk bij waarnemingen van Gewone Padden die 's zomers te water blijven werden de dieren niet zwemmend in het water aangetroffen, maar onbeweeglijk in ondiepe beek- of poelranden. De tweede plaats waar in de heiden op het plateau één keer Gewone Padden gezien zijn is een ruig moeras met grote Pitruspollen en één van de vennen Achter de Witte Bergen.

De hier vastgestelde biotoopkeuzen van de Gewone pad komen goed overeen met hetgeen eerder reeds voor het geheel van het Kempisch Plateau was beschreven (BURNY, 1984 a).

De voorkeur die de Gewone pad tijdens de landfase voor bossen vertoont komt overeen met hetgeen in het natuurreservaat de Maten te Genk is vastgesteld (BURNY, 1984 b). Het strookt ook met de waarnemingen van PARENT (1979) en van HEUSSER (1968). In een studieterrein nabij Nijmegen, waarin ook cultuurland opgenomen was, heeft STRIJBOESCH (1980) echter een voorkeur van de soort voor de meest anthropogeen beïnvloede landschapsdelen vastgesteld.

Joël Burny, Makokou, Gabon

wordt vervolgd